

RIVALITATEA OTOMANO-HABSBURGICĂ ÎN TRANSILVANIA LA JUMĂTATEA SECOLULUI AL XVI-LEA

IOAN-AUREL POP

La jumătatea secolului al XVI-lea situația internă și internațională a Transilvaniei s-a modificat radical, odată cu formarea principatului¹. Pe plan intern, schimbările s-au datorat mai ales pătrunderii și impunerii curentelor Reformei religioase în rândul stărilor, dar și începutului formării și afirmării sentimentelor naționale moderne, prin transformarea treptată a națiunilor politice în comunități etnico-naționale². De mare amploare au fost și schimbările statutului politic extern al țării, în condițiile destrămării Ungariei istorice și ale rivalității habsburgico-otomane pentru stăpânirea moștenirii ungare. Deși a avut propria sa individualitate istorică, precum și un statut de autonomie (alături de Croația sau Slavonia), bazat pe evoluția istorică și etnică diferită, până la 1541 Transilvania a fost parte (*terra, regnum*) a Regatului Ungariei, în frunte cu un voievod (dregător al regelui). După această dată, fostul voievodat își modifică substanțial statutul politic și teritorial, devenind principat autonom (cvasiindependent) sub suzeranitatea sultanului otoman³ (cu un statut față de Poartă similar cu cel avut de Țara Românească și Moldova⁴) și deținând o suprafață și o populație, în linii mari, dublate față de trecut. Din acest moment, se poate spune că Transilvania se desparte de lumea medievală și devine efectiv un stat modern timpuriu, cu organizare proprie și cu o suprafață de circa 100.000 de km pătrați. Cu alte cuvinte, de la jumătatea secolului al XVI-lea, Transilvania nu mai este provincia intracarpatică a celor șapte comitate nobiliare tradiționale, cu pământurile sașilor și secuilor, ci își adaugă ceea ce se cheamă *Partium*, adică părțile vestice dinspre Ungaria propriu-zisă, din Banat (ocupat însă în mare parte de otomani în 1552) și Crișana până spre Debrecen și în Sătmar, Ung, Bereg, Ugocea și Maramureș. De-acum se încetățenește această accepțiune largă a numelui de Transilvania, curentă în general și astăzi.

¹ Cristina Feneșan, *Constituirea principatului autonom al Transilvaniei*, București, 1997, *passim*.

² David Prodan, *Supplex Libellus Valachorum. Din istoria formării națiunii române*, București, 1984, *passim*; Ioan-Aurel Pop, *Națiunea română medievală. Solidarități etnice românești în secolele XIII-XVI*, București, 1998, *passim*.

³ Călin Felezeu, *Statutul Principatului Transilvaniei în raporturile cu Poarta Otomană (1541-1688)*, Cluj-Napoca, 1997, *passim*.

⁴ Mihai Maxim, *Țările Române și Înalta Poartă. Cadru juridic al relațiilor româno-otomane în Evul Mediu*, București, 1993, *passim*.

Firește, marile transformări evocate mai sus nu s-au produs instantaneu, la 1541⁵. Frontierele țării s-au stabilizat foarte greu înspre vest și nord-vest (dacă vor fi fost vreodată stabile!), mari zone din Partium ajungând pentru anumite intervale de timp sub austrieci sau sub stăpânire otomană directă. Pe de altă parte, statutul internațional al țării, de principat sub suzeranitate otomană, a fost mereu disputat și contestat de Habsburgi, care și-au impus uneori temporar autoritatea asupra Transilvaniei, chiar și înainte de a o face definitiv la 1688 (până în 1918). Un moment de acest fel, când întreg principatul transilvan, devenit de curând tributar sultanului, a fost ocupat de Habsburgi, s-a derulat între anii 1551 și 1556⁶. Atunci, la începutul celei de-a doua jumătăți a secolului al XVI-lea, nu era deloc clar care urma să fie soarta Transilvaniei. Rivalitatea dintre otomani și Habsburgi pentru dominarea Ungariei și a moștenirii sale avea deja o istorie, iar după victoria turcă la Mohács (1526) – „dezastrul” ungar de la Mohács – cele două forțe se confruntau an de an, inclusiv pe cale militară. După ce otomanii au ocupat Ungaria Centrală, iar austriecii s-au înstăpânit peste vestul acestei țări, adică după 1541-1542, Transilvania (estul fostei Ungarii) a continuat să fie câmp de confruntare și chiar de lupte armate între Ferdinand de Habsburg și Soliman Magnificul⁷. De această confruntare nu erau interesați doar protagoniștii, ci și alte puteri europene, cu anumite interese în zonă, cum erau Polonia, Franța, Spania, unele state italiene și chiar Rusia. Între entitățile politice din Peninsula Italică, Veneția juca încă rolul cel mai important în partea de răsărit a Europei, în Imperiul otoman, în Levant, dar și în raporturile cu Habsburgii. Serenissima era vecină directă, prin granițe comune, deopotrivă cu posesiuni otomane și habsburgice, avea încă un rol important în comerțul levantin, iar confruntarea dintre cele două mari puteri îi afecta direct existența. De aceea, bailii venețieni la Constantinopol, în chip direct și prin interpuși, urmăreau atent situația din Europa Central-Orientală, și implicit evoluțiile din Transilvania și referitoare la Transilvania. Ei informau atent factorii de răspundere ai Republicii (dogele, Senatul, Consiliul celor Zece) despre cele mai recente mișcări ale protagoniștilor conflictului pentru dominația Transilvaniei. Știrile erau cel mai adesea rezultatul unor acțiuni de spionaj și erau transmise – cele mai importante – pe cale cifrată. Arhivele venețiene au păstrat cu generozitate asemenea date din anii în care Habsburgii se înstăpâniseră asupra Transilvaniei, adică din intervalul 1551-1556. Pentru înțelegerea mesajelor lor, este nevoie de o scurtă rememorare a principalelor evenimente legate de disputa otomano-habsburgică asupra Transilvaniei.

⁵ Vezi Stelian Obiziu, *Transilvania de la voievodat la principat (1538-1542)*, [teză de doctorat], Cluj-Napoca, 2004, *passim*, cu tot mecanismul tranziției, situat și în afara intervalului cronologic menționat în titlu.

⁶ Pentru rolul Habsburgilor, Rodica Ciocan, *Politica Habsburgilor față de Transilvania în vremea lui Carol Quintul*, București, 1945, *passim*; Florin-Dumitru Soporan, *Afirmarea monarhiei habsburgice în Europa Central-Orientală 1526-1556*, în „*Studia Medievalia*” (Cluj-Napoca), I (Lucrările Masteratului de Studii Medievale Central-Europene), 2004, p. 253-292.

⁷ Ileana Căzan, *Habsburgi și otomani pe linia Dunării. Tratatate și negocieri de pace. 1526-1576*, București, 2000, *passim*.

După moartea lui Ioan Zápolya, Poarta l-a recunoscut drept principe al Transilvaniei pe minorul Ioan Sigismund (fiul defunctului voievod-rege), sub regența mamei sale, Isabella⁸, dar cu puterea efectivă dată episcopului-tezaurar Martinuzzi sau „fratelui Gheorghe” (cum era numit în mod curent acest prelat și om politic de origine croată). Dieta țării a consfințit această situație, inclusiv suzeranitatea sultanului.

Firește, Habsburgii nu s-au resemnat, reușind atragerea de partea lor chiar a guvernatorului Martinuzzi. Acesta și-a consolidat mereu puterea și poziția, netezind calea dominației habsburgice. Numai că împăratul Carol Quintul, artizan al unei politici mondiale și stăpân peste o lume în care soarele nu apunea niciodată, a găsit cu cale să încheie, la 19 ianuarie 1547, o nouă pace (pe cinci ani) cu Poarta otomană, acceptând și plata unui tribut anual de 30.000 de galbeni către sultan. În aceste condiții, speranțele fratelui său – Ferdinand – de a pune mâna pe Transilvania (cum încerca să facă încă din 1526) păreau tot mai lipsite de realism. O undă de optimism a venit însă din partea lui Martinuzzi, care, împreună cu stările transilvane, s-a opus păcii cu otomanii din 1547, i-a oferit Transilvania lui Ferdinand, cerându-i acestuia și împăratului german ajutor. Astfel, în 1548 țara era cedată Habsburgilor, în schimbul recompensării fiului lui Ioan Zápolya și a mamei sale cu principatele sileziene Oppeln și Ratibor și cu anumite sume de bani. Martinuzzi era și el răsplătit regește pentru rolul jucat, devenind arhiepiscop primat de Strigoniu și cardinal *in spe*.

Era rândul Porții să reacționeze, plănuiind îndepărtarea lui Gheorghe Martinuzzi și trimițând oști la solicitarea lui Petru Petrovici, comitele de Timiș și a Isabellei. Armate conduse de pașa de Buda, de Petru Petrovici și de domnii Țării Românești (Mircea Ciobanul) și Moldovei (Iliăș Rareș) îl atacă pe Martinuzzi (1550), care însă rezistă. În fața situației indecise, Ferdinand ia măsuri ferme de ocupare a Transilvaniei: în vara anului 1551, o oaste de mercenari condusă italianul Gianbattista Castaldo impune renunțarea la tron a lui Ioan Sigismund (care obținea principatul Oppeln) în favoarea lui Ferdinand. Martinuzzi primește acum demnitatea de voievod al Transilvaniei, precum și promisiul titlu de cardinal. Părea în culmea gloriei, când, bănuind de trădare fiindcă încerca să temporizeze reacția turcilor, este asasinat (decembrie 1551) de către Castaldo, care primise mână liberă să acționeze din partea lui Ferdinand. Este momentul de început al dominației habsburgice asupra Transilvaniei, prelungită până în 1556. Noul regim nu era agreat de populație și de marea parte a elitei politice, datorită rechizițiilor, fiscalității excesive, jafurilor armatei, aroganței lui Castaldo. În 1552, lipsa de reacție adecvată a acestuia a favorizat ocuparea de otomani a majorității cetăților bănățene și apoi la transformarea unei mari părți a Banatului (cu cetatea Timișoarei) în pašalâc. Stările transilvane, deși nemulțumite, întrunite în dieta de la Cluj, au depus jurământul de credință față de Ferdinand. Nemulțumirea s-a concentrat până la urmă asupra persoanei lui Castaldo, obligat să părăsească Transilvania în primăvara anului 1553. Poarta urmărea cu atenție situația,

⁸ Endre Veress, *Isabella Királyné. 1519-1559*, Budapest. 1901. *passim*.

exploatănd-o în favoarea sa. Ioan Sigismund și mama sa erau sprijiniți nu numai de sultan, ci și de Franța, din exterior, având o susținere internă tot mai puternică, animată cu pricepere de Petru Petrovici. Ferdinand caută noi soluții, una fiind și numirea noilor voievozi, în persoana lui Francisc Kendy și Ștefan Dobó (mai 1553) și a unui nou episcop la Alba Iulia, anume Paul Bornemisza. Nu erau însă decât paleative, care nu au putut opri acțiunile antiaustriece: răscoala armată a secuilor, chemarea dietei către principele Mircea Ciobanul pentru a mijloci o înțelegere cu Soliman (iunie 1553), trimiterea de soli la sud și est de Carpați, pentru subminarea regimului impus de Ferdinand. Sultanul, reținut de conflictul din Persia, dar stimulat de partida „fiului regelui Ioan” și chiar de ambasadorul Franței la Constantinopol, a decis să acționeze abia în toamna anului 1555, poruncind beilerbeilor Rumeliei, Budei și Timișoarei, ca și principilor Țării Românești și Moldovei să pregătească expediția de alungare a imperialilor și de reșezare a lui Ioan Sigismund în Transilvania. La începutul anului 1556 forțele locale conduse de Petru Petrovici și cele ale domnilor Țării Românești (Pătrașcu cel Bun) și Moldovei (Alexandru Lăpușeanu) i-au scos pe imperiali din Transilvania, reinstalându-l la conducere pe Ioan Sigismund, ca vasal al sultanului. Habsburgii nu vor mai reveni cu autoritatea lor asupra întregii țări decât după asediul Vienei din 1683, odată cu Reconquista.

Cum s-a văzut mai sus, Serenissima a urmărit cu atenție și preocupare toate aceste evoluții, iar Consiliul celor Zece (*Consiglio dei X* sau *Consiglio dei Dieci*)⁹, prin cei trei capi ai săi aleși în fiecare lună (*Capi del Consiglio dei Dieci*), era la curent cu toate mișcările referitoare la soarta Transilvaniei. Sursele baililor erau de primă mână, cum se vede dintr-o scrisoare autografă redactată în februarie 1553¹⁰, la Pera, în Constantinopol, de către *Domenigo Trivisan, bailo*, și în care acesta spune dogelui și Capilor Consiliului celor Zece că îl vizitase *Zuan Miches* (Ioan Mikes) – nume redat în dialectul din Veneto, ca și întreaga scrisoare. Bailul spune că au discutat *molte cose*, dar că importantă era calitatea oaspetelui, venit atunci „să-i facă reverență” lui, trimisului serenității dogale (*ministro di Vostra Serenità*), nu ca slujitor al sultanului, cum era înainte acest Mikes, ci ca om al împăratului creștin (*al servizio della maestà christianesima*) și că spera să redobândească grația din partea dogelui, prin servicii utile. Cu astfel de oameni și cu astfel de mijloace, normale în lumea diplomatică de un anumit nivel, vor fi ajuns bailii venețieni la Constantinopol în posesia unor documente, pe care le-au transmis, cel mai adesea sub formă de copii (unele cifrate), liderilor Republicii.

Cea dintâi copie pe care o redăm *in extenso* în anexă (doc. nr. 1) reproduce o scrisoare a lui Ferdinand de Habsburg către sultanul Soliman, numit protocolar „vecin și confederat”, cu dorința de a reface pacea dintre ei, întreruptă în anii din

⁹ Andrea Da Mosto, *L'Archivio di Stato di Venezia. Indice generale, storico, descrittivo ed analitico*, tomo I (Archivi dell'Amministrazione Centrale della Republica Veneta e archivi notarili), Roma, 1937, p. 52-60.

¹⁰ Archivio di Stato di Venezia, Capi del Consiglio dei X, Lettere di ambasciatori, Costantinopoli, busta 2, doc. 38.

urmă. Pentru aceasta, suveranul romano-german a cerut sultanului să dea scrisori de liberă trecere (salvconduce) și de securitate, pentru ca solul sau solii săi să poată trata condițiile păcii. Și pentru ca zișii soli să poată ajunge și negocia mai ușor – mai spune Ferdinand – el a trimis sultanului spre Constantinopol scrisori, prin Buda și Timișoara, cu rugămintea de a acorda un armistițiu de cel puțin șase luni, fără să primească nici un răspuns. Suveranul creștin mai arată că el posedă și deține „provincia noastră transilvană” nu prin fraudă sau ca să-i oprime pe locuitorii acelei țări și nici spre prejudiciul „dreptului unguresc” al sultanului, ci ca parte a Regatului Ungar deținut de el, de Ferdinand. Din acest motiv, el a și tratat și a convenit amiabil cu regele Ioan Zápolya și apoi din nou cu regina Isabella și cu „preailustrul său fiu”, cu răposatul „frate George” și cu Petru Petrovici să-i cedeze lui provincia de bună voie și nesiliți de nimeni, cu plata tributului către sultan, că el a trimis anual Porții cei 30.000 de ducați etc. și că este dornic să-și trimită solii pentru încheierea noii păci.

În replică (doc. nr. 2), Soliman îi scrie lui Ferdinand că i-a răspuns la scrisori, deopotrivă prin pașa de Buda și prin cel de Timișoara, despre deschiderea pe care o manifestă Poarta spre dialog. Sultanul mai adaugă că a dat salvconduc pentru solul respectiv și că acesta poate veni liniștit, deoarece „gubernatorii” săi de la granițe și de pe traseu au fost avertizați să-l primească cu cinste și să-l conducă în siguranță la Constantinopol. Într-o altă epistolă (cvasiconcomitentă cu precedenta, doc. nr. 3), suveranul otoman îi scrie lui Ferdinand că solii acestuia din urmă – Antonius Verantius (Verancsics), episcop de Pécs și Franciscus Zaicum – au ajuns la Poartă cu mesajul de pace, dar că problema Transilvaniei ridicată acum de aceștia a fost lămurită în trecut prin alte schimburi de soli¹¹, în sensul că a fost dată de sultan lui Ioan Sigismund, în timp ce îi recunoștea Habsburgului țara și provinciile ajunse înainte în mâinile sale, cu condiția plății regulate a sumei de bani datorate (tributului).

După acest schimb de scrisori între suverani, urmează o „petiție” a „locuitorilor nenorociți ai Transilvaniei” (de fapt a stărilor sau, mai precis, a largii grupări antiferdinandiste) adresată sultanului la 10 august 1553 (doc. nr. 4). Din ea se vede că, între timp, Soliman scrisese stărilor că mila lui se revărsa tot asupra orfanului regesc și asupra mamei sale Isabella și poruncise din nou acestor „locuitori demni de milă” să-i sprijine pe cei menționați. Ca urmare, stările răspund că vor să se supună din tot sufletul împăratului turcesc și să-l slujească, ca și pe fiul regelui Ioan și pe Isabella, pentru că văd cum puterea sultanului se întinde asupra întregii lumi, cu voia lui Dumnezeu. Stările, care se numesc pe sine „sclavi și servitori nenorociți și nedemni” ai sultanului, se prosternază umil la picioarele majestății sale și îl roagă se nu ia tăcerea lor de până atunci (adică lipsa de atitudine antiimperială) drept neglijență sau nechibzuință, căci din multe zvonuri false și scrisori ale lui Ferdinand și chiar ale sultanului (cele din urmă false, fără îndoială, se spune retoric) au aflat că se făcuse pace și bună înțelegere între cei doi. De aceea – se spune mai departe – locuitorii transilvani nu au îndrăznit să ridice

¹¹ Vezi V. Biró, *Erdély Követei a Portán*, Cluj, 1921, *passim*.

măinile contra regelui Ferdinand și fidelilor lui. Mai mult, convingând poporul cu acele zvonuri, Habsburgul a „creat” recent noi voievozi – Ștefan Dobó, fost castelan de Eger și Francisc Kendy – plus, pe lângă ei, un episcop al Transilvaniei (Paul Bornemisza), adus de la curtea sa. Dar stările nu se vor lăsa intimidat, deși de la moartea lui Martinuzzi încoace (după 17 decembrie 1551) poruncile sultanului nu au mai ajuns la adunarea țării (dietă), fapt pentru care numai oamenii lui Ferdinand sunt de vină (care duc țara spre prăpastie) și nu ei, „locuitorii” cinstiți și fideli lui Soliman, de care se roagă să nu fie pedepsiți. Mai spun acești „locuitori umili” că nu vor să fie sub autoritatea lui Ferdinand, pentru că prin acesta nu au nici un fel de libertate, ci numai distrugere și că, temându-se de puterea și de ura sultanului, „monarhul întregii lumi”, așteaptă apărare și grație de la acesta, ei datorându-i în schimb perpetuă fidelitate, lui, fiului regelui Ioan și Isabellei. Stările se obligă să lucreze de-acum numai spre binele lui Ioan Sigismund și al mamei sale, după voința sfatului lui Dumnezeu și după porunca „majestății voastre” (sultanului). Pentru această fidelitate fără limite, „locuitorii” cer să fie păstrați în viață și protejați în patria lor contra lui Ferdinand, fapt pentru care sultanul e rugat să poruncească principilor Moldovei și Țării Românești, cum au făcut și în alte dăți¹², să se pună în mișcare cu armatele lor și să-i apere pe transilvăneni, nerăbdători să poată îndeplini ordinele sultanului, cu prețul averilor și vieților lor. Concret, stările mai scriu că vor contribui la prinderea și reținerea fidelilor lui Ferdinand, care să fie păstrați până când vor veni legatul (ceaușul) împărătesc și oameni demni de încredere aleși de cei doi voievozi români și se va convoca adunarea generală a nobililor, împreună cu care să se decidă ce era de făcut, conform voinței sultanului. La porunca lui Soliman de a da detalii despre soarta lui Ioan Sigismund și a mamei sale, „locuitorii” scriu că „omul lor” le-a lăsat cu bine pe „majestățile lor” în Polonia, la Cestohova, și că între timp trebuie să fi ajuns la Cracovia. Mai adaugă expeditorii scrisorii că cei doi suverani l-au trimis pe Petru Petrovici în Ungaria și că acesta s-ar afla cu armata în cetățile de peste Tisa ajunse sub puterea sultanului și a transilvănenilor, că toți cei ce nu se tem de porunca, puterea și ura sultanului vor fi siliți să se supună cu forța.

Spre final, se dau din nou asigurări de credință veșnică față de sultan, căruia i se fac cele mai generoase urări.

Ultimele două texte provin din 1556, anul de sfârșit al dominației austriece, an în care, prin efortul conjugat al sultanului, stărilor, oștilor lui Petru Petrovici și armatelor domnilor români, se revine la suzeranitatea otomană asupra Transilvaniei. În septembrie 1556, dieta de la Sebeș l-a recunoscut pe Ioan Sigismund drept principe al țării, care și-a preluat efectiv tronul ocrotit de trupele lui Alexandru Lăpușeanu, principele Moldovei și Pătrașcu cel Bun, principele Țării Românești. Până la acest final, când soarta Transilvaniei era deja decisă pe câmpul de luptă, Ferdinand de Habsburg a încercat să iasă cât mai onorabil din încurcătură. Textele din 1556 stau mărturie în acest sens. Este vorba despre o scrisoare a Habsburgului

---

¹² Despre relațiile dintre Moldova, Țara Românească și Transilvania, reflectate prin izvoare, Andrei Veress, *Documente privitoare la istoria Ardealului, Moldovei și Țării Românești*, vol. I-IX, București, 1929-1936.

către sultan (doc. nr. 5) și de un extras al scrisorii solilor imperiali la Poartă, care au tratat recunoașterea oficială a noului statut al Transilvaniei. Cele două texte au, în linii mari, același conținut, cuprinzând „dorințele” minimale ale lui Ferdinand, formulate către sultan, în împrejurările predării țării către Ioan Sigismund și mama sa. „Regele romanilor”, dornic și acum de mare amiciție cu Soliman, roagă să fie scuzat că nu putuse satisface mai înainte cererile sultanului privind Transilvania. Acum însă, după ocuparea țării pe cale armată de fideliu lui Soliman, Ferdinand e gata să predea și cetățile pe care le mai deține, dacă i se îndeplinesc câteva cereri, anume să-i fie redade cele două ducate din Silezia (ce fuseseră dăruite celor doi Zápolya ca recompensă pentru Transilvania), să fie lăsați slujitorii lui din cetăți și fideliu lui ținuți captivi, oriunde ar fi, să iasă liber și nevătămați din Transilvania, împreună cu familiile lor și cu aparatele de război ale imperialilor, să fie silit Petrovici să-i restituie grabnic cetatea Muncaci (azi Mukacevo, în Ucraina). Urmează „sincere” asigurări și speranțe de pace, inclusiv în numele principilor creștini, preocupați de securitatea supușilor și de soarta țărilor lor.

Dincolo de formulele diplomatice și protocolare, aceste înscrisuri din arhivele venețiene conțin detalii importante despre situația Transilvaniei în anii temporarei dominații imperiale (1551-1556). Se desprind din ele anumite constatări interesante: ambii pretendenți externi asupra Transilvaniei invocă, direct sau indirect, pretenții bazate pe aceleași temeuri, de la dreptul istoric asupra coroanei Ungariei până la dreptul sabiei (luarea pe cale armată); „locuitorii” Transilvaniei sunt divizați și dezorientați în fața rivalităților, a succeselor militare schimbătoare, a diplomației secrete, a fricii, a distrugerilor; Anton Verancsics, prelat, om politic, cronicar și umanist (croat de origine), bun cunoscător al Transilvaniei și al locuitorilor săi, apare aici, din sursă otomană, drept sol trimis la Constantinopol să trateze în numele lui Ferdinand; stările (inclusiv sașii, până la urmă), silit să aleagă între două rele, nu se sacrifică pentru tabăra „creștină” și occidentală, ci preferă „protecția” mai ușor suportabilă a sultanului. Judecătorii externi și superficiali ar putea fi șocați de această poziție „anticreștină” a unor creștini. De fapt este vorba despre o atitudine absolut normală, de autoapărare, în condițiile conservării rânduiei țării, obiceiurilor, credințelor și, mai ales privilegiilor stărilor. Episodul habsburgic al Transilvaniei de la jumătatea secolului al XVI-lea merită însă o atenție deosebită, mai ales că o seamă de detalii ale sale se mai așteaptă lămurite.

ANEXE¹³:

1.

1553 martie 14, Graz. *Ferdinand de Habsburg, „regele romanilor”, al Ungariei, Boemiei etc., îi scrie lui Soliman Magnificul, sultanul turcilor, spre a reinnoi și confirma pacea dintre ei, ruptă în trecut, spre a cere salvconduct pentru solii săi care vor fi trimiși la*

---

¹³ Mulțumim și pe această cale colegilor și prietenilor Ioan Drăgan și Vasile Rus pentru lectura textului și pentru îndreptările făcute.

Poartă să trateze această pace și spre a justifica luarea de către el a Transilvaniei ca parte a moștenirii coroanei Ungariei.

Copia delle lettere scritte dal serenissimo re de Romani al serenissimo signor Turco

Serenissimo et potentissimo¹⁴ principi et domino, domino sultan Soleimano, imperatori/ Turcorum ac Asiae¹⁵ et Greciae¹⁶ et caet., vicino et confoederato/ nobis honorando, Ferdinandus divina favente clementia Roma/norum, Hungariae, Bohemiae et caet., rex semper augustus,/ infans Hispaniarum, archidux Austriae, dux Burgundiae etc./ marchio Moraviae etc., comes Tirolis etc. salutem,/ amicitiam et benevolentiam perpetuam et omnis boni incremen/tum!

Serenissime ac potentissime princeps¹⁷, vicine et confoederate/ nobis honorande, scripsimus iam saepius magnitudini vestrae/ de voluntate ac propensione nostra, quam gerimus ad renovandam/ et confirmandam, sub honestis conditionibus pro publico ac/ universali bono¹⁸ cum magnitudine vestra, pacem superioribus/ annis interruptam, petiimus, ut magnitudo vestra nobis litteras/ salviconductus vel securitatis pro oratore vel oratoribus nostris ad/ sublimem magnitudinis vestrae Portam, in hac pacis vel induciarum tractatione/ seu renovatione expediendis mittere vellet, et, quo facilius/ oratores isti nostri talia tractare possent, postulavimus etiam nobis/ a magnitudine vestra inducias ad minus sex menses¹⁹ concedi/ illasque litteras, licet per diversas vias Budae scilicet et Temesvarii/ miserimus, tamen hactenus a magnitudine vestra nullum responsum/ accepimus. Praeterea antea quoque non semel magnitudini vestrae veraciter/ ostendimus, quod provinciam nostram Transilvaniensem²⁰ non aliquo/ dolo aut fraude seu vi, et subditorum regnicolarumque illorum/ nostrorum fidelium oppressione, vel etiam in preiudicium magnitudinis vestrae/ occupaverimus, sed eam antiquitus ab initio Imperii nostri Hungarici// iure optimo, tanquam membrum regni nostri Hungariae, pacifice/ possederimus et tenerimus, et postea ratione illius cum/ serenissimo rege Ioanne quoque tractaverimus et amicabiliter concor/daverimus quinetiam eandem novissime a serenissima regina/ Isabella atque illustrissimo eius filio, necnon quondam frater Georgio/ et Petro Petrovich, nobis spontanea et voluntarie cedentibus/ rursus in fidem et potestatem nostram receperimus, prout eosdem/ huiusce cessionis et resignationis causa plene et realiter/ secundum ipsorum²¹ petitionem et voluntatem intentari atque/ satisfactos²² atque, ut magnitudo vestra aperte videret,/ a nobis omnia candide agi et fieri magnitudini vestre saepius nos/ obtulimus eandem pensionem inde quotannis ad excelsam/ magnitudinis vestrae Portam persolvere, quae antea predicta regina/ Isabella, fratre olim Georgio ac Petro Petrovich solvi/ consuevit, sed neque ad hanc amicabilem et sinceram oblationem/ nostram magnitudo vestra quicque nobis hucusque respondit, iam autem/ advenit in prenominatam nostram provinciam

¹⁴ Toate denumirile de funcții și titlurile de politețe și noblețe, scrise de copist aproape constant cu inițiale majuscule, au fost redată în text cu inițiale minuscule.

¹⁵ Grupurile *ae*, *oe*, consoanele duble sunt scrise în mod aleatoriu, uneori cu forma *e*, respectiv consoană simplă, alteori după regulă; le-am redat de fiecare dată în mod corect.

¹⁶ *Graecia*, ca și *provincia*, *fiducia*, *arces* etc. sunt scrise adesea *Gretia*, *provintia*, *fidutia* sau *artes*; le-am redat în mod corect.

¹⁷ În copie *Principe*.

¹⁸ În copie *bene*.

¹⁹ Corectat de copist din *mensis*.

²⁰ În copie *Transilvanensium*.

²¹ Urmează un cuvânt scurt indescifrabil.

²² Urmează spațiu nescris cca. 5 cm.

Transilvaniensem²³/ quidam chiaussius²⁴ magnitudinis vestrae, Seuan aga vocatus, ab eadem cum/ fidelibus nostris regnicolis eiusdem provinciae de pace tractandi gratia/ expeditus, is nobis scripsit magnitudinem vestram regnicolis illis nostris/ concessisse, ut sibi quem vellint regem vel dominum eligant,/ modo magnitudini vestrae solitum quotannis tributum persolvant, thesaurario²⁵/ autem nostro Transilvaniensi²⁶ Petro Haller narravit illustrem Rustenum/ bassam dixisse, si²⁷ nos singulis annis honorarium munus/ ut antea triginta millium ducatorum ad excelsam magnitudinis vestrae Portam// transmiserimus et nos pacem habere velle per litteras ostenderimus,/ quod eandem magnitudo vestra nobiscum pro caeteris etiam regni nostri/ Hungariae partibus ac quibuslibet regnis et provinciis nostris/ inire vellet proinde, cum chiaussius ille talia retulerit/ neque tamen, ullam commissionem vel facultatem de reliquis/ pacis conditionibus tractandi, concludendine habuerit, consensimus,/ ut fideles illi regnicolae nostri cum predicto chiaussio Seuan aga/ nuncios suos ad sublimem magnitudinis vestrae Portam expediant,/ qui pacifice et expresse de omnibus pacis conditionibus cum magnitudine/ vestra aut eius basis tractent et concludent, quo citius/ hec negocia conficerentur ac curabimus, nos, tanquam rex et/ dominus Transilvaniae, ut conditionibus illis conclusis consuetum/ tributum pro illa nostra provincia magnitudini vestrae statim ad diem et/ locum, de quo inter magnitudinem vestram seu eius basis et ipsos/ regnicolarum nostrorum nuncios pactum et transactum fuerit, trans/mittatur atque pro reliquis etiam universis regnis et provinciis/ nostris pace frui possent, cum eadem tractare parati sumus, quia/ admodum propensam voluntatem habemus in bona pace, amicitia et vicinitate cum magnitudine vestra vivere, eamque ipsam ob causam/ nunc cum magnitudinis vestrae bassa Budensi de induciis utrinque/ observandis, quo ad negocium hoc pacis inter magnitudinem vestram ac non penitus transigatur, tractamus. Quare, si magnitudinis vestrae/ adhuc placet hac de re cum oratoribus nostris agere, rogamus/ et hortamur eandem, ut nobis primo quoque tempore litteras secu/ritatis vel salviconductus pro illis transmittat, si fortassis nondum transmisisset quaeque primum enim ille allatae fuerint, oratores// ipsos statim ablegabimus, nec ullam ulteriorem moram expeditioni/ ipsorum interponemus et munus quoque honorarium pace conclusa/ magnitudini vestrae annuatim mittere non negligemus, factura autem/ est magnitudo vestra in eo rem tum praeclarum multisque virtutibus/ ornato animo suo dignam, tum nobis summo opere gratam,/ quam omnibus amicitiae et bonae vicinitatis officiis erga eandem/ promereri studebimus, quam diutissime recte valere optamus.

Datae in oppido nostro Gratz, die 14 Martii, anno Domini 1553, regnorum nostrorum Romani 23, aliorum vero 27.

Ferdinandus
Thomas D. vicecancellarius.

A tergo: Serenissimo et potentissimo principi et domino sultano Suleimano,/ imperatori Turcorum, ac Asiae et Graeciae etc., vicino et/ confoederato nobis honorando.

Archivio di Stato di Venezia (ASV), *Capi del Consiglio dei X, Lettere di ambasciatori, Costantinopoli, 1551-1562*, busta 2, copia 28. Copie după originalul cifrat care însoțește scrisoarea oficială (*dispaccio*) a bailului Domenico Trevisan, trimisă la 9 mai 1553.

²³ În copie *Transilvanensium*.

²⁴ Adică *ceauș*.

²⁵ Scris de copist *thesaurar*.

²⁶ În copie *Transilvanensi*.

²⁷ Urmează *nolis șters*.

2.

<1553>. *Soliman Magnificul, sultanul turcilor, îi scrie lui Ferdinand de Habsburg, regele romanilor, că i-a răspuns la scrisori despre deschiderea sa spre tratative de pace și că a poruncit ca solul suveranului creștin să fie primit cum se cuvine și apoi condus la Poartă.*

Traductio litterarum serenissimi imperatoris Turcarum ad serenissimum Romanorum regem

Serenissime Princeps, amice vicineque, nobis dilecte!

Pervenerunt per Transilvaniam litterae maiestatis vestrae ad excelsam Portam magnitudinis nostrae, in quibus nobis maiestas vestra notificavit, quod per diversas vias nobis litteras misistis, ut possemus tractare pacem secum notificantque nobis, quod responsum super²⁸ illas litteras non habuit, et sic quam primum nobis ante litterae maiestatis vestrae per bassam Budensem aliaque per bassam Temesvariensem²⁹ perveniebant per ambas vias, nos responsum tam³⁰ per bassam Budensem, quam etiam per bassam Temesvariensem misimus scripsimusque, quod Porta magnitudinis nostrae, si etiam aliqui pervenissent pro amicitia vel inimicitia omnibus semper aperta est et sine ulla offensione omnes venire et discutere³¹ semper possunt, oratorique maiestatis vestrae salvumconductum et securitatem dedimus gubernatoribusque omnibus nostris, qui in confinibus vel in via sunt, commandamenta magnitudinis nostrae misimus, ut, quando orator magnitudinis vestrae pervenisset, ut cum eo honoratos dignosque fideles nostros mittant, eumque sanum et salvum ad Portam celsitudinis nostrae ducant, nunc etiam maiestati vestrae similem salvumconductum atque gubernatoribus nostris simile commandamentum misimus notificamusque eis, quod salvum conductum atque securitatem oratori maiestati vestrae dedimus, sed etiam non licet ut maiestas vestra habeat tam magnam curam et opinionem in regno Transilvaniensi³², maiestatem vestram felicem et sanam valere optamus.

Domenico Trevisan Bailo

ASV, *Capi del Consiglio dei X, Lettere di ambasciatori, Costantinopoli, 1551-1556*, busta 2, copia 24. Copie în clar după originalul cifrat, cuprins în scrisoarea oficială (*dispaccio*) a bailului Domenico Trevisan, trimisă la 9 mai 1553.

3.

<1553>. *Soliman Magnificul, împăratul turcilor, îi scrie lui Ferdinand de Habsburg, regele romanilor, că au ajuns la Poartă solii celui din urmă, anume Antonius Verantius și Franciscus Zaicum, cu mesaj de amicitie și pace, dar că problema Transilvaniei a fost anterior decisă, când țara respectivă a fost dată „fiului regelui Ioan”, ca supus al său, al sultanului.*

²⁸ Cuvânt corectat din *superioris*, prin ștergerea părții finale.

²⁹ Urmează pe șters.

³⁰ Suprascris.

³¹ Astfel în copie. Poate o coruptela de la *discutere* = a explica, a examina, a judeca etc.

³² În copie *Transilvanensi*.

Exemplum litterarum Inclitissimi Imperatoris Turcarum quas scribit/ Serenissimo Ferdinando Regi Romanorum etc.

Serenissime Princeps, amice vicineque nobis confoederate!

Quando/ pervenient litterae magnitudinis nostrae ad manus magnitudinis/ vestrae, sciat Maiestas vestra quod provenerunt ad Portam magnitudinis nostrae oratores Antonius Verentius, episcopus Quinqueecclesiensis/ et Franciscus Zaicum³³, amicabilem atque in omnibus eis/ credentialibus litteris, qui magnitudine nostrae parte maiestatis/ vestrae amicitiam atque benevolentiam declaraverunt, praeteritamque/ amicitiam et inducias renovare atque confirmare parte/ maiestatis vestrae cum magnitudine nostra optabant atque desiderabant./ Scripsi enim maiestas vestra predictis oratoribus quaecumque dixissent,/ ut eis plenam et integram fidem adhiberemus, praedicti oratores/ quicquid pro parte maiestatis vestrae narrarunt de Transilvania/ et de aliis negociis omnia benissime ac praeoptime magnitudinis/ nostrae intellectum dederunt, benissime etiam omnia intelleximus/ et sic oratorem maiestatis vestrae, qui antea in Porta magnitudinis/ nostrae demorabat, Ioannem Mariam, ad maiestatem vestram missimus,/ oratores autem, qui nunc a maiestate vestra venerunt, usque praedictus orator/ a maiestate vestra cum responso veniet, eos hic intertenuimus, amicitiam/ atque inducias cum maiestate vestra renovare, ut certa et firma/ durabit inter nos, concessimus, dummodo de Transilvania/ nihil loquatur, Transilvania iamdiu filio regis Ioannis/ dedimus. Et, si de Transilvania spem dimitteris hominesque/ vel milites ex illa auferetis, eam etiam non nominabitis// secundum iuratas litteras, quas vobis dedimus et inducit,/ quomodo et prius inter nos morabantur in regno et in/ provinciis, quae in manibus prius maiestatis vestrae essent, ut non impediantur, nisi, ut etiam munera illa aut aureos illos,/ quos mittere soliti estis, rursus mitteris, amicitiam certissime/ certificando litteras iuratas et amicitiam induciasque certe/ concessimus, quam primum orator cum litteris maiestatis vestrae redibit./ litteras iuratas pro induciis ac amicitia concordare ac mittere volumus more praeteritorum annorum etc.

ASV, Capi del Consiglio dei X, Lettere di ambasciatori, Costantinopoli, 1551-1556, busta 2, copia 32. Copie în clar după originalul cifrat, care însoțește scrisoarea oficială (*dispaccio*) a bailului Domenico Trevisan, trimisă la 16 septembrie 1553.

4.

1553 august 10, Transilvania. „Locuitorii demni de milă ai Transilvaniei” se închină la picioarele lui Soliman Magnificul, împăratul turcilor, confirmând primirea poruncii acestuia de sprijin pentru fiul lui Ioan Zápolya și pentru mama sa, Isabella, și îl asigură că se supun întru totul voinței sultanului, dorind să se ridice contra lui Ferdinand de Habsburg, ajutați de principii Moldovei și Țării Românești.

Invictissime, sacratissime, potentissime ac serenissime imperator, sacratissima/ caesarea maiestas, domine et defensor noster clementissime!

Nos/ miseri Transilvaniae incolae vestrae invictissimae ac sacratissimae maiestatis/ indignissima mancipia supplices et prostrati ad misericordiosissimi/mos pedes vestrae sacratissimae maiestatis, nostra humillima et perpetuo/ fidelissima servitia commendamus vestrae invictissimae maiestati nobis/ imperpetuum metuendissimo ac clementissimo domino./

³³ Cuvânt scris inițial *Zaicu*, literele *cu* fiind tăiate și apoi suprascrise sub forma *cum*.

Invictissime, sacratissime ac potentissime imperator, clementissima/ caesarea maiestas, domine nobis clementissime, oblatum est/ nobis vestrae invictissime maiestatis potentissimum ac gratiosissimum mandatum, in quo vestra sacratissima maiestas/ satis manifeste declarat et ostendit suam innatam/ et ab initio suae invictissimae potentiae ac imperii gra/tuito promissam et hactenus fidelissime observatam/ clementissimam clementiam erga pupillum et orphanum/ suum filium regis Ioannis, dominum nostrum cle/mentissimum et reginalem maiestatem, dominam nostram/ gratiosissimam, deinde etiam erga nos omnes suae/ invictissimae maiestatis misera et indigna mancipia ac/ servos, ob quam efusissimam clementiam vestrae serenitati/ ac invictissimae maiestati immensas ac perpetuas agimus/ gratias, et supplices, sine intermissione Deum oramus,/ ut vestram invictissimam maiestatem ad nostram et omnium/ miserorum salutem et fortunam et diutissime et/ saluberrime vivere concedat et in omnibus rebus// ac caeptis, iuxta optata³⁴ vota dirigat et felicissime fortis invictissima ac potentissima sacratissimaque caesarea maiestas/ iuxta mandatum inviolabile vestrae invictissime maiestatis,/ semper et in omnibus ex corde sincero nitimur obe/dire, et fidelissime servire vestrae invictissimae maiestati, maxime/ et potentissime caesar, ac filio Ioannis regis, domino nostro/ clementissimo ac reginali maiestati, dominae nostrae clementissimae. nam/ et religio ac fides nostra id tenet, sicut in sacris pagi/nis legimus, insuper testantur firmissime externa/ et dietim accidentia signa, quod insuperabilis potentia/ et totius orbis imperium vestrae invictissimae maiestati ab/ ipso altissimo Deo ex suo impervestigabili et irrevo/cabili consilio et voluntate sit concessum, datum/ et confirmatum.

Quod autem hactenus iuxta maiestatis vestrae invictissimae/ gratiosissimum et nulli hominum contemnendum mandatum/ in servitiis domino nostro clementissimo et dominae nostrae clementissimae/ debitis in silentio fuimus supplices et prostrati ad/ gratiosissimos pedes vestrae invictissimae maiestatis humillime/ veniam petimus, quia hoc silentium nostrum non est/ factum ex nostra negligentia et temeritate, sed ex falsis et multiplicibus rumoribus³⁵, quos rex Ferdinandus per/ creberrimas litteras scribebat et nunciabat, quos rumores iam ex gratiosissimis litteris vestrae invictissimae/ maiestatis certo intelligimus falsos fuisse; inter quos hic fuit// primus, quod a rege Ferdinando tantum censum postu/laret vestra maiestas invictissima ex ditone filii Ioannis/ regis et reginalis maiestatis; alter rumor erat et/ ferebatur, quod vestra invictissima maiestas cum Ferdinando/ rege perpetuam pacem faceret. Hae igitur fue/runt causae, quod non sumus ausi contra regem Fer/dinandum et eius fideles manus erigere, quia totum/ regnum huiusmodi falsis rumoribus impleverant et ab/ executione vestrae invictissimae maiestatis gratiosissimi mandati/ et a nostra consulta et deliberata voluntate, nos/ et universum populum abstraxerant; ut autem/ verba nostra vera sint coram vestra invictissima/ maiestate hinc potest intelligi, quod sub his rumoribus/ persuaso populo, rex Ferdinandus nunc novos/ vaivodas creavit, quorum alter est Stephanus Dobo,/ qui anno praeterito fuit castellanus in Hogher,/ alter vero est Franciscus Kendy, unus ex regnicolis/ dominis, deinde etiam ex curia sua episcopum misit/ huc collateralem vaivodis, qui vocabatur Paulus/ Bornemizza, et speramus non multo post tempore/ eos requisituros vestrae invictissimae maiestatis felicem Portam/ et omnibus modis suam erga Ferdinandum regem/ fidelitatem dissimulatuos ac tecturos. At certum/ est eos operibus non executuros vestrae invictissimae/ maiestatis potentissimum mandatum, sed tantum simulatione et// verbis et sic omnibus viribus conabuntur, nos ab in/victissimae vestrae caesarea maiestatis gratiosissimi mandati/ impletionem et satisfactionem inhibere, sicut

³⁴ Urmează *nostra* șters.

³⁵ Suprascris.

hactenus/ fecerunt, at, ut vera reperiantur, loqui coram vestra/ invictissima ac potentissima maiestate vel inde potest/ intelligere vestra invictissima maiestas, quod a morte fratris/ Georgii usque ad hoc tempus nunquam³⁶ adhuc vestrae invictissimae/ maiestatis mandatum manifeste, coram toto regno in comuni/ congregatione est fideliter et iuxta voluntatem vestrae/ invictissime caesareae maiestatis interpretatum et pronuntiatum./ quia vestrae invictissimae caesareae maiestatis fideles, legatos/ ac chiaussos nunquam permittunt coram produci et/ venire, sed tantum aliquot homines ad summum/ quatuor aut quinque, quorum conscientiam perfidia/ et inexplebilis avaritia pungit et excaecavit./ et, qui, ne cuius miseri et afflicti regni futura prorsus/ ruina afficiuntur, nec vestrae maiestatis invictissimae praepo/ tentissimam ac horendissimam iram cogitant, nec denique/ de Deo et giustitia³⁷ ac aequitate cogitant, tales inquam/ soli audiunt legatos et chiaussos, et perceptis ac/ intellectis gratiosissimis mandatis et nuntiis vestrae/ invictissimae caesareae maiestatis postea tantummodo/ ea coram regno et populo, sub nomine vestrae in/victissimea caesareae maiestatis pronuntiant et interpretantur./ quibus propria sua negotia et voluntate stabiliunt/ et firmant, pro quibus rebus iamdiu deservissemus./ prepotentissime ac invictissime caesar, ut a vestra maiestate, ut/ ex sua digna et horrenda ira nos usque ad unum/ e medio per ignem et ferrum sustulisset et prorsus/ a facie terrae delevisset, sed vel hinc apparet vestrae/ invictissimae caesareae maiestatis, erga nos omnes indignissima/ mancipia naturalis et maxima clementia, quod nos,/ iuxta demeritum nostrum non punit, sed gratiosissime/ nobis morte dignis mancipiis gratis vitam promittit/ et dat; quibus omnibus et singulis consideratis./ nos nullo modo volumus sub Ferdinandi vexillo,/ quod hic inter nos errectum circumportatur, manere/ quam certo³⁸ cognoscimus quod nobis non est ad aedifi/cationem et libertatis confirmationem, sed ad destruc/tionem perpetuam. Nam religio et fides nostra docet/ nos, praeterea etiam oculis bene videmus ex progressu/ et fortuna propagationis imperii vestrae invictissimae/ maiestatis totius orbis monarcam esse, ab altissimo Deo/ constitutam vestram invictissimam ac potentissimam/ maiestatem. Ideo per Ferdinandum nullis rationibus/ cognoscimus, nec unquam credimus nos misera man/cipia vestrae maiestatis invictissimae vitam ac libertatem/ assecurari posse. Dignum est itaque nos timere/ et pererhorescere³⁹ vestrae invictissimae maiestatis maximam/ potentiam ac refugiendam iram, quibus perspectis, iuxta vestrae invictissimae caesareae maiestatis clementissimum// mandatum, propter libertatis vitae et patriae ex vestrae/ invictissimae maiestatis naturali et gratuita gratia et defensione/ retentionem ad vestrae invictissimae maiestatis perpetuam fidem et/ fidelitatem et iuxta mandatum potentissimum ac gratio/sissimum vestrae invictissimae caesareae maiestatis ad fidelitatem filii/ regis Ioannis et reginalis maiestatis nos servamus./

Et propterea, invictissime et potentissime caesar, quod vestra maiestas/ ex sua innata clementia dignata est suum pupillum/ et orphanum nobis pro et in Dominum constituere et reduci/ curare, propter hanc rem una cum suis maiestatibus nos/ videlicet cum regis filio domino nostro clementissimo ac cum regali/ maiestate domina nostra clementissima, pro vestra invictissima/ caesarea maiestate, sine intermissione et perpetuo Deum/ altissimum exoramus et ingentes gratias agimus, ac una/ cum suis maiestatibus perpetuo volumus in vestrae invictissimae/ caesareae maiestatis fidelitate et sub eiusdem maiestatis vestrae de/fensione et protectione, secundum divini consilii volun/tatem et iuxta maiestatis vestrae caesareae invictissimae gratiosissi/mum mandatum permanere./

³⁶ Suprascris.

³⁷ Sic! Sub influența limbii italiene.

³⁸ Urmează g tăiat.

³⁹ Sic!

Et supplicamus humillime vestrae invictissimae caesareae maiestati,/ prepotentissime imperator, ut nos, indigna mancipia/ propter altissimum Deum primo, propterea ut nostra erga/ vestram invictissimam et potentissimam maiestatem caesaream fidei/tas, fiducia et verborum nostrorum verificatio probetur et/ manifestetur./

Deinde, ut maiestatis vestrae invictissimae mandatum et voluntas plenius// et confidentius undique possit impleri nobis ex suae in/victissimae et potentissimae maiestatis naturali clementia con/servet vitam contra Ferdinandum et suos fideles, hic/ in patria et terra nostra et praecipiat maiestas vestra/ invictissima Moldaviensi et Transalpino vaivodis,/ ut sese quamprimum moveant cum suis copiis et nobiscum/ consentiant et sint et, prout regni huius status et/ negotium postulat, una nobiscum iuxta mandatum/ vestrae invictissimae caesareae maiestatis possimus, primo vestrae/ invictissimae maiestati, deinde filio regis domino nostro clementissimo/ ac regali maiestati dominae nostrae gratiosissimae servire, quia/ nos, invictissime imperator, usque ad omnium nostrarum/ rerum defectum et eo usque donec capita nostra erigere/ possumus, vestrae invictissimae ac potentissimae caesareae maiestatis/ mandata volumus sequi et servire filio regis domino/ nostro ac reginali maiestati dominae nostrae clementissimae./

Secundo, prostrati humiliter, supplicamus vestrae invictissimae/ maiestati caesareae, quod, si ante satisfactionem et impletionem/ mandati clementissimi vestrae invictissime ac caesareae maiestatis,/ nos una cum regis filio et reginali maiestate, ex/ auxilio et potentia vestrae invictissime caesareae maiestatis/ in hoc regno, stationem et firmationem Ferdinandi/ regis fideles vestrae invictissimae et potentissimae maiestatis/ felicem Portam, sub nomine missionis totius regni,/ extunc vestra invictissima caesarea maiestas eos retineat,// donec per suum fidelem legatum et chiaussium huc cum/ fidis et electis hominibus utriusque vaivodae Moldaviensis/ et Transalpinensis videlicet missum, praecepta et coacta/ communi congregatione universarum regnicolarum intellexe/rit vestra invictissima caesarea maiestas utrum ex communi/ regnicolarum nobilium legatione et voluntate ambu/lent, vel non, et mox intelliget vestra invictissima caesarea/ maiestas, quomodo sese res habeat et quid sit faciendum./

Tertio, supplicamus humillime vestrae invictissimae ac prepoten/tissimae caesareae maiestati nos indigna mancipia eiusdem/ vestrae sacratissimae maiestatis, ut propter nostram tam crebrarum/ supplicationum instantiam et impetitionem importunam nobis clementissime ignoscat vestra invictissima caesarea/ maiestas ac nos in nostris humillimis ac confidentissimis/ supplicationibus, pro sua innata erga nos benevolentia/ clementissime dignetur exaudire, defendere ac conser/vare, quia post altissimum Deum sub caelo in toto mundo/ alium nec scimus, nec volumus in nostris miseriis et ne/cessitatibus supplicare, nisi vestrae invictissimae ac po/tentissimae caesareae maiestati, quia et credimus, et oculis vi/demus a Deo tantum vestrae maiestati datam esse insuperabilem/ potentiam totius orbis, praeterea cernimus erga cle/mentissimum dominum nostrum, filium regis Ioannis ac regalem/ maiestatem⁴⁰ dominam nostram clementissimam, insuper erga nos,/ sua indignissima ac misera mancipia, inefabilem clementiam// et benevolentiam.

Quod autem vestra invictissima ac praeepotentissima maiestas, sacra/tissime imperator, nobis diligentissime ac severissime man/dat, ut vestrae serenissimae maiestati certo rescribamus, nunc ubinam/ sunt sue maiestates filius regius ac regalis maiestas, de hac re haec possumus vestrae invictissimae ac serenissimae maiestati scribere,/ quod nunc venerunt ad nos et litterae a regali/ maiestate et homo noster, qui cum suis maiestatibus/ constitutus fuit in faciem in Polonia et reliquit/ suas maiestates in Chestekovia et credemus

⁴⁰ Urmează et tăiat.

iam suas/ maiestates venisse et esse Cracoviae et suae maiestates praemi/serunt Petrum Petrovich in Hungaria, qui est cum/ exercitu in castris iam ex hac parte Ticii/ fluminis, qui cum auxilio et potentia vestrae sacra/tissimae et invictissimae maiestatis una nobiscum eos, qui/ vestrae invictissimae caesareae maiestatis mandata et inevita/bilem potentiam ac iram non timent ac a Ferdinando/ rege nolunt avelli, illi etiam cogantur a nobis ex/ omni parte iuxta mandatum vestrae invictissimae/ ac potentissimae caesareae maiestatis sese vestrae maiestati/ humiliari ac filio regis Ioannis, domino nostro ac/ maiestati reginali, dominae nostrae clementissimae servire.

Quod reliquum est vestrae invictissimae ac potentissimae/ caesareae maiestati nos, indigna ac misera mancipia/ vestra, humillima, et perpetua servitia commendamus, quod saluberrime, felicissime et ad optatos multos annos/ valere optamus, ac sedulo Deum oramus pro felicibus/ ac prosperis successibus eiusdem vestrae invictissimae ac/ potentissimae caesareae maiestatis.

Datum ex Transilvania, Xmo die mensis Augusti 1553.

Invictissimae, sacratissimae ac potentissimae vestrae caesareae/ maiestatis, humillima ac etc.

A tergo: Invictissimo, potentissimo ac serenissimo sultano Suleimano, imperatori Turcarum, Asiae, Affricae totiusque ac universis orbis/ ... ..unico⁴¹ etc. domino nostro clementissimo.

ASV, Capi del Consiglio dei X, Lettere di ambasciatori, Costantinopoli, 1551-1556, busta 2, copia 33. Copie în clar după originalul cifrat, care însoțește scrisoarea oficială (*dispaccio*) a bailului Domenico Trevisan, trimisă la 16 septembrie 1553.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

5.

1556 iunie 14, Viena. *Ferdinand de Habsburg, regele romanilor, îi scrie împăratului turcilor că este de acord în anumite condiții să restitue Transilvania în mâinile fiului regelui Ioan (Zápolya) și ale mamei sale Isabella.*

Exemplum litterarum serenissimi regis Romanorum ad signorem imperatorem Turcarum

Serenissimo et potentissimo principi et domino, domino sultano Soleimano, imperatori Turcarum, ac Asiae, et Graeciae et caetera, vicino et confoederato nobis honorando, Ferdinandus, divina favente clementia Romanorum, Ungariae, Bohemiae et caetera rex, infans Hispaniarum, archidux Austriae et caetera, salutem, amicitiam, et benevolentiam perpetuam ac omnis boni incrementum!

Serenissime et potentissime princeps⁴², vicine et confoederate nobis honorande, accepimus litteras magnitudinis vestrae quas nobis ad nostras⁴³ nuper ad eandem per proprium tabellarium nostrorum datas, amice et benevole scripsit, in quibus magnitudo vestra nobis significavit, quod tametsi oratores nostri, in excelsa magnitudinis vestrae Porta existentes magnitudini vestrae proposuerint nos iam restituisse filio serenissimi quondam

⁴¹ Lacune în copie.

⁴² În copie *Principe*.

⁴³ Probabil trebuia să urmeze *manus*.

regis Ioannis eas provincias, quas magnitudo vestra potenti suo gladio subactas olim eius patri et post modum ipsi quoque filio ex singulari benignitate concesserat, quia tamen magnitudini vestrae in litteris nostris nullam eius rei mentionem factam viderit, nec alias a beglierbegis litterisque praefectis et officialibus suis limitaneis quicquam desuper cognoverit. Ideo magnitudo vestra desiderare huius rei notitiam ac animum et voluntatem nostram a nobis ipsis et litteris nostris primo quoque tempore excipere. an ea ex commissione nostra per dictos oratores nostros proposita fuerint, nec neque quidem prout in litteris magnitudinis vestrae continentur. Nos benevole omnia intelleximus eandemque magnitudini vestre celare nolumus, omnia et singula quod oratores nostri de restituenda per nos eidem serenissime quondam regis Ioannis filii Transilvania dixerunt nostro iussu atque voluntate ipsos dixisse, nam quamvis nos, propter⁴⁴ gravissimas et arduas illas causas, quas magnitudo vestra ab oratoribus nostris intelligere potuit, antehac postulatis magnitudini vestre de Transilvania non potuerimus satisfacere et propterea tamdiu apud magnitudinem vestram laboraverimus, ut relicta in manibus nostris ipsa Transilvania, tributo contentari vellet praecipue, quam provinciam eam neque armis, neque dolo, sed spontanea cessione et permutatione ad instantiam serenissimae regine Isabellae suisque filii ac fratris quondam Georgii et Petrovich, ad manus nostras acceperimus, postquam tamen magnitudinem vestram eius animi esse perspeximus, ut omnino Transilvania ipsa filio quondam regis Ioannis restituatur, nos vestrae magnitudinis postulatis acquiescentes habita ratione amplitudinis et excellentis famae et nominis magnitudinis vestrae ipsiusque amicitiam et bonam vicinitatem conservare cupientes, nihil impedimenti, uti nobis licebat, fecimus Petro Petrovich Transilvaniam ipsam armis ad fidelitatem atque obedientiam dictique regis Ioannis filii redigenti, quinimo intuitu magnitudini vestrae libere illam possessionem recipere promisimus, atque insuper arces etiam illas in Transilvania existentesque ad huc in manibus nostris sunt, ad manus eiusdem filii regis quondam Ioannis reddi facere parati sumus, recepturi vicissim ad manus nostras, ut iustum et aequum est, ducatus illos duos et relinqua bona in Silesia habita quondam dicto regis Ioannis filio in recompensationem Transilvaniae, quam nobis cesserat serenissimae vero matri⁴⁵ eius⁴⁶ pro dote contuleramus caeterumque dictas arces in Transilvania existentes hactenus quoque non restituerimus, in causa fuit, responsi magnitudinis vestre longa expectatio, quod per oratores nostros fieri debebat et sine quo nihil certi decernere poteramus, sed iam intellecta, ut promissum est magnitudini vestrae voluntate, illarum quoque artium restitutionem dicto quondam regis Ioannis filio facere consentimus sperantes in Deo optimo maximo hac ratione et via bonam et firmam amicitiam, concordiam et pacem inter magnitudinem vestram et nos in posterum futurum, quemadmodum vestra magnitudo in suis litteris huius rei non obscuram mentionem facit, rogamus autem magnitudinem vestram diligenti et benevole velit serio excipere et mandare, primum praedicto quondam regis Ioannis filio, ut fideles servitores nostros in praedictis arcibus Transilvanicis⁴⁷ existentes, etiam captivos, si qui forent, cum eorum familia et rebus, atque apparatus nostris in earum manibus existentibus, e Transilvania exire et ad nos libere ac pacifice venire, tam ipse quam alii promittant; deinde vero Petrovichio, ut arcem Muncatz, quam ille ad singularem petitionem reginae Isabellae,

⁴⁴ Urmează gravas, șters.

⁴⁵ Urmează cuvânt indescifrabil șters.

⁴⁶ Urmează cuvânt indescifrabil șters.

⁴⁷ Corectat din *Transilvanensium*.

propter resignationem castrorum Temesvar, Bechebecgliche unacum partibus inferioribus regni per illum ad manus nostras factum accepta ab illo de fidelitate perpetua nobis servanda ac firmissimo iuramento ac litteris reversalibus ad vitae suae die dederamus, ad manus nostras restituat porro, quoniam optamus, ut ab aliquot annis incepti tractatus iam tandem feliciter finiantur, utque et solidior pax, constantior amicitia mutuaque concordia inter magnitudinem vestram et nos coalescat et stabiliatur, oratoribus nostris, qui iam ab aliquot annis in excelsa Porta magnitudinis vestrae agant, cum expressa voluntate nostra instructionem dedimus, ut ad magnitudine vestra super munere honorario et ratione Ungariae et singularum Partium sibi subiectarum transigant, quo de cetero tam ipsa Ungaria, quam Dalmatia et Sclavonia, secundum indutias antea cum magnitudine vestra factas et conclusas, unacum litteris, regnis atque provinciis nostris, in pace conserventur et relinquuntur et propter magnitudinem vestram rogamus, ut habita ratione nostrae amicitiae et sincerae constantiae, quam erga magnitudinem vestram cum alias semper tum vel maxime cum magnitudo vestra in utraque Persica expeditione occuparetur neglecta, etiam occasione rei et Dei benignitate benegerendae amplissime testati summus, velit oratores nostros sine longiori mora cum optato responso per sua in nobis benevolentia et bona vicinitate iam tandem remittere id etiam erga magnitudinem nostram omni sincerae amicitiae ac bonae vicinitatis studio compensare enitemur, cui et prosperam valetudinem, et omnem felicitatem optamus.

Datum in civitate nostra Viena, die 14 Iunii 1556, regnorum nostrorum Romani 26, aliorum vero 30.

Ferdinandus.

A tergo: Serenissimo et potentissimo principe et domino, domino sultano Suleimano, imperatori Turcarum, ac Asiae, et Graeciae etc., vicino et confoederato nobis honorando.

ASV, *Capi del Consiglio dei X, Lettere di ambasciatori, Costantinopoli, 1551-1562*, busta 2, copia 97. Copie in clar după originalul cifrat, care însoțește scrisoarea oficială (*dispaccio*) a bailului Antonio Erizzo, trimisă la 17 iulie 1556, de la Vigne di Pera (Constantinopol).

6.

<1556>. *Solii lui Ferdinand, regele romanilor, trimiși la împăratul turcilor, expun acestuia din urmă dorința de recunoștere și predare a Transilvaniei în mâinile fiului regelui Ioan, precum și procedurile cerute de suveranul romano-german cu acest prilej.*

Exemplum unius scripture oratorum serenissimi regis Romanorum ad imperatorem Turcarum

Ad ea quae postremo requisivit magnitudo vestra a serenissimo regi nostro, hec nos maiestas eius per praesentes suas litteras eidem iussit respondere, quod videlicet cupida maiestas sua, etiam nunc reddere in amicitiam et pacem pristinam cum eadem vestra magnitudine, animo sincero et propenso, uti semper fuit, ab initio optat excusatam fieri apud excelsam magnitudinem vestram, quod antehac postulatis suis de Transilvania nequieverit satisfacere, ait enim valde arduas et graves fuisse huius dilationis causas, nec certe alias

quam, quas a nobis diligenter saepius enumeratas et expositas intellexit, dum potissimum maiestas sua freta liberalitatis et benevolentiae eius erga se fiducia diutius ac firmis speravit ab ipsius magnitudine pacificam possessionem Transilvaniae impetraturam, post quam autem plane prospexit nullo pacto nullisque rationibus magnitudinem vestram ad id exorari posse et omnino velle serenissimi quondam Ioannis regis filio Transilvaniam remitti, quam spontanea cessione et permutatione aliorum bonorum in suas manus sine vi ac dolo, uti iam saepe antea diximus, receperat, eadem maiestas regis nostri ultro ac libens postulatis vestrae magnitudini acquievit habita ratione solius amplissimae excellentis famae ac nominis eius cupiens pristinam amicitiam, et bonam vicinitatem cum ea renovare, nullo interim, uti poterat Petro Petrovich in recipienda possessione Transilvaniae impedimento exhibito, quam violenter armatus invaserat eandem, serenissimi quondam Ioannis regis filio subiugandam, quove clarius animi sui propensitatem erga voluntatem vestrae magnitudinis ostenderet, ac probaret, dicit maiestas sua se arces quoque illas in Transilvania reliquasque adhuc maiestas eius tenentur praesidiis eidem Ioannis regis filio reddi facere paratam esse vicissimque ipsa, etiam interim denuo ad manus suas, uti aequum et iustum est, duos ducatus cum reliquis bonis in Silesia habitis recepturaque praefato illustrissimo Ioannis filio ac serenissimae eius matri, ratione ditis⁴⁸ pro recompensatione Transilvaniae, contulerat, cuius Transilvaniae arces supradictae, que hactenus non fuerint restitutae, factum est expectatione responsi vestrae magnitudinis de iis quam nuper egeramus quoque nostra opera mitti debuerat, cum interea nihil certi sine eo potuerit constituere, sed nunc intellecta eiusdem firma voluntate maiestatis eius restitutioni quoque dictarum arcium morem eiusdem gerens desideris annuit libens petit, tamen, ut magnitudo vestra illustrissimo Ioannis regis filio et suis omnibus velit firmiter excipere ut fideles servitores suae maiestatis in eisdem arcibus Transilvanicis existentibus et captivos omnes, quicumque apud eosdem et ubivis eorum potestate tenerentur, cum omnibus familiis ac rebus suis et bellicis maiestatis eius apparatus libere, secure et pacifice e Transilvania exire ad suamque maiestatem venire permittant, petit, etiam velit et Petro Petrovich serio mandare, ut ipse quoque arcem Muncac maiestati suae sine dilatione et controversia debeat restituere, postquam maiestas sua his carere cogitur, in quorum recompensationem dictam arcem ei concesserat et idem Petrovich noluit in fide suae maiestatis constanter permanere, ad quam illi perpetuo servando iuramento et suis chirographis sese obligaverat ad Hungariam vero, quod attinet, maiestas sua, quum eam inde iam ab initio suorum gladium semper libere possederit, honorarium munus pendendo suae magnitudini nec ad id tempus vel unico verbo unquam est expedita, nec habita est ulla giusta⁴⁹ causa, ut in eius statu⁵⁰ prorsus maiestas eius nescit quid aliud respondeat aut agat, quam quod antea a nobis est clare auditum et cognitum, petit itaque maiestas sua, ne hoc et insperato et immerito impedimento eam magnitudinem vestram aggravari cupiat, sed, postquam diutius Transilvaniae, iuxta voluntatem vestrae magnitudinis facta sit per eam remissio, sic apud se pro sua excelsa amplitudine velit potius constituere, ut eadem Hungaria cum reliquis provinciis ac partibus solito more illi adhaerentibus iuxta modum ac formam priorum induciarum, sub pensione honorarii muneris eiusdem maiestati promissa non gravate secum in amicitiam et concordiam, vel perpetuam, vel temporariam, uti eidem amplitudini vestrae placuerit redire, certe plures etiam esse

⁴⁸ Astfel în copie. Poate în loc de *dotis*.

⁴⁹ Sic! Sub influența limbii italiene.

⁵⁰ Urmează lacună marcată prin ... în copie.

principes cristianos⁵¹, qui opera suae maiestatis eius expectant, benevolentia maiestatis suae⁵² quotannis ipsum munus honorarium magnitudini suae tale ac tantum offert se misurum de quanto hic nunc nobis cum nomine vestrae magnitudinis, uti a sua maiestate iam data est nobis commissio, statuatur et ordinabitur, cupida enim maiestas sua multorum iam annorum huiusmodi discordiis finem imponi et quietem a tanta vastitate in eo regno miseris populis ac securitatem restitui non praetermittit ad id obtinendum omnia remedia experiri non refugiens gravius, etiam aliquid subire morem magnitudinis vestrae gestura, dummodo in totum eius honorem ac existimationem deprimi et ledi nolit, nam cum sua quoque maiestatis insignita sit regia dignitate Dei beneficio, quo et excelsa magnitudine vestra ad tantum felicitatis ac potentiae apicem erecta sit, non difidit maiestas eius, quia vestra excelsa magnitudo habitura sit ipsius conditionis praeclaram et dignam famam suam nominemque celeberrimo rationem.

Sacratissimi Regis Romanorum servitores et oratores.

ASV, *Capi del Consiglio dei X, Lettere di ambasciatori, Costantinopoli, 1551-1562*, busta 2, copia 98. Copie in clar după originalul cifrat, care însoțește scrisoarea oficială (*dispaccio*) a bailului Antonio Erizzo, trimisă la 17 iulie 1556, de la Vigne di Pera (Constantinopol).

BCU Cluj / Central University Library Cluj

---

⁵¹ Sic!

⁵² Urmează cuvânt indescifrabil, tăiat.